

nr **17**

Dolnośląski
Ośrodek
Doskonalenia
Nauczycieli
we Wrocławiu

skrypty b e l f r a

Autoewaluacja procesu dydaktycz- nego po roku szkolnym 2019/2020 i bieżąca praktyka jej zastosowania

Autor: Małgorzata Bieńkowska

Spis treści

1. Wstęp
2. Istota i pojęcie procesu dydaktycznego
3. Badanie w działaniu (Action research)
4. Rekomendowane metody autoewaluacji
5. Bibliografia
6. Wykaz tabel i rysunków

1. Wstęp

Rok szkolny 2019/2020 na długo zapadnie w pamięci uczestników procesu dydaktycznych. Okres pandemii Covid – 19 sprawił, że procesy nauczania przybrały niekonwencjonalny charakter, okazały się wieloaspektowo złożone i skokowo trudniejsze. Stanowiły nagłe i niespotykane dotąd wyzwanie, dla którego nie było przykładów dobrych praktyk, także w zakresie wykorzystania na potrzeby edukacji technologii informacyjnych, umiejętności praktycznego ich zastosowania oraz w zakresie odmiennych wobec tradycyjnych metod przekazu treści i prowadzenia lekcji.

Wszystko to musi wywołać zainteresowanie poziomem skuteczności nauczania w tym okresie oraz w okresach dalszych, bowiem proces nauczanie on- line ujawnił nowe możliwości dydaktyczne oparte na wykorzystaniu funkcjonalności już dostępnych szkołom platform edukacyjnych i zdobytych, informatycznych umiejętności nauczycieli.

Problematyka doskonalenia procesu dydaktycznego ukierunkowanego na wzrost jego efektywności w przedstawionych uwarunkowaniach i nowej odsłonie przyszłości edukacyjnej stała się inspiracją dla autorki niniejszego opracowania do rekomendacji nauczycielom procesu autoewaluacyjnego, za pomocą którego będą mogli ocenić skuteczność i trwałość prowadzonych przez siebie procesy edukacyjne w okresie Covid-19, na potrzeby ich doskonalenia w perspektywie semestru zimowego 2020 oraz dalszych.

Najbardziej nurtującymi z pytań wydają się pytania o to: *czy zrealizowane zostały wszystkie zaplanowane w roku szkolnym 2019/2020 treści? W jakim stopniu nauczanie zdalne było skuteczne? czy zastosowane metody nauczania na odległość wspierały uczniów w procesie uczenia się?*

W praktyce Istota odpowiedzi na przykładowe z pytań nie zamyka się w kręgu samych nauczycieli ale rozciąga się na pozostałych uczestników procesu dydaktycznego. Dla jakości wniosków końcowych oraz dalszych zamierzeń nauczycieli warto zapytać innych. W poszukiwaniu informacji o przebiegu procesu dydaktycznego, nie tylko w okresie CoVid-19 pomocna będzie autoewaluacja.

Ewaluacja procesu dydaktycznego może dotyczyć całej szkoły – wszystkich nauczycieli i dyrekcji, ale może ją również przeprowadzić samodzielnie każdy nauczyciel, chcący podsumować swoje działania edukacyjne. Niniejsze opracowanie skierowane jest głównie do tych nauczycieli, zainteresowanych dokonaniem refleksji (autoewaluacji), oceną swojej pracy na potrzeby jej doskonalenia i rozwoju zawodowego. Kluczową zasadą autoewaluacji jest potrzeba jej realizacji. Jej sens musi wynikać z ciekawości poznawczej i zainteresowania dociekaniem samego nauczyciela, posiadającego świadomość konieczności zdystansowanej samooceny swojego działania. Realizacja badania autoewaluacyjnego związana jest z potrzebą samorealizacji i samodoskonalenia pracy nauczyciela. Perspektywa autorefleksji pozwala na rozwijanie potencjałów i kompetencji merytorycznych, dydaktyczno – metodycznych i wychowawczych nauczyciela. Analiza i samoocena pracy, a następnie formułowanie wniosków, w kontekście możliwości uczniów czynią planowanie działań edu-

kacyjnych nauczyciela bardziej skutecznym, efektywnym i satysfakcjonującym. Każdorazowe prowadzenie ewaluacji wymaga perspektywy badawczej. W przypadku autoewaluacji nauczyciel przyjmuje postawę badacza własnej pracy. Może stawiać sobie pytania badawcze z wielu różnych obszarów działania szkoły. Ich wybór zależy od zainteresowań poznawczych nauczyciela, jego otwartości i ciekawości poznawczej, gotowości do autorefleksji i konfrontacji oraz potrzeby samorozwoju tj. wewnętrznej motywacji doskonalenia jakości swojej pracy.

Wyniki autoewaluacji służą nauczycielowi, ale zyskują na nich i jego uczniowie. Wyniki autoewaluacji nie podlegają obligatoryjnej publikacji. Stanowią wyłączną własność nauczyciela.

W artykule zostały opisane poszczególne elementy badania autoewaluacyjnego procesu dydaktycznego. Pozwala to dostosować przedmiotowy proces do indywidualnych potrzeb i możliwości zainteresowanych praktyka jego zastosowań. Prezentowane informacje i zadania winny ułatwić samodzielne przygotowanie tego procesu.

Badanie zaleca się zrealizować w pierwszych miesiącach nowego roku szkolnego albo w trakcie jego trwania podczas realizacji kolejnych działów programowych. Ważne jest, aby uwzględnić wyniki autoewaluacji w planowaniu działań edukacyjnych lub ich modyfikowaniu w nowym roku szkolnym, aby skutecznie wyróżniać różnice programowe, poprawić efektywność nauczania oraz kontynuować zastosowanie tych form i metod pracy nauczania zdalnego, których skuteczność została dowiedziona i które uczniowie uznali za atrakcyjne dla nich.

W publikacji omówione zostały obszary badawcze w procesie dydaktycznym, sposób przeprowadzenia badania autoewaluacyjnego metodą *action research* (*badanie w działaniu*). Zaprezentowane zostały również i alternatywne metody ewaluacji – i jak potwierdza praktyka proste w zastosowaniach, niezwykle praktyczne i przydatne w pracy każdego nauczyciela. Zaprezentowane metody zachowują uniwersalny charakter i mogą być zastosowane w czasie zajęć lekcyjnych. W materiale zaproponowano narzędzia, które posiadają zdolność ułatwienia monitorowania realizacji podstawy programowej w sposób jakościowy i ilościowy.

Niniejsza publikacja dedykowana jest dyrektorom i wicedyrektorom szkół i innym osobom odpowiedzialnym za ewaluację procesów dydaktycznych szkoły oraz poczynającym jak i doświadczonym nauczycielom wszystkich przedmiotów nauczania w szkole.

2. Istota i pojęcie procesu dydaktycznego

W opracowaniu projektu badania autoewaluacyjnego procesu dydaktycznego pomocne okazuje się przypomnienie zagadnień związanych z dydaktyką ogólną.

Obszarem zainteresowań dydaktyki jest kształcenie i organizacja procesu kształcenia. Dyscyplina ta zajmuje się działaniami nauczyciela i ucznia oraz ustalaniem prawidłowości procesu nauczania – uczenia się i jego redefinicją doskonalącą. Dydaktyka zajmuje się analizą wszystkich czynności składających się na proces nauczania – uczenia się. Bada i opisuje system, na który składają się zasady organizowania procesu nauczania – uczenia się, uczestnicy (nauczyciel, uczeń, rodzic) a także cele, treści, metody, środki nauczania – uczenia się. Elementy te tworzą spójną wewnętrznie strukturę służącą realizacji założonych celów kształcenia. Proces dydaktyczny jest procesem planowym, systematycznym i zamierzonym.

W literaturze przedmiotu odnaleźć można wieloaspektową charakterystykę dydaktyki, która jako nauka wg Zarzeckiego L. zajmuje się aspektami, wyszczególnionymi w Tabeli nr 1.

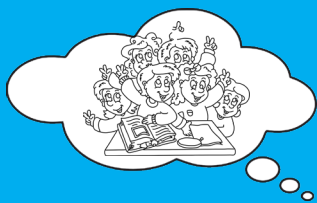

Tabela 1. Przedmiot badań dydaktyki

Lp.	Przedmiot badań dydaktyki
1.	Naukowa analiza i formułowanie celów nauczania oraz ich uszczegółowiona charakterystyka
2.	Dobór treści nauczania
3.	Badanie procesu nauczania- ustalanie związków i zależności zachodzących pomiędzy jego składnikami oraz formułowanie zasad nauczania
4.	Badanie wartości dydaktycznej poszczególnych metod nauczania oraz formułowanie warunków ich poprawnego wykorzystania w procesie dydaktycznym
5.	Badanie środków dydaktycznych i optymalnych warunków efektywnego ich stosowania w nauczaniu
6.	Ustalanie najkorzystniejszych form organizacyjnych nauczania

Źródło: Opracowane na podstawie Leon Zarzecki, *Wybrane problemy dydaktyki ogólnej*, Jelenia Góra 2008.

Natomiast poglądy W. Zaczyńskiego, na temat zakresu zainteresowań dydaktyki ogólnej zestawia Tabela nr 2, która jednocześnie wskazuje obszary ewaluacji lub autoewaluacji.

Tabela nr 2. Zakres dydaktyki ogólnej/obszary autoewaluacji wg Zaczyńskiego W.

Lp.	Zakres dydaktyki ogólnej/ obszary autoewaluacji
1.	Terminologiczna oraz metodologiczna aparatura dydaktyki
2.	Cele kształcenia
3.	Treści kształcenia
4.	Proces nauczania - uczenia się
5.	Zasady kształcenia
6.	Metody kształcenia
7.	Formy organizacyjne
8.	Środki dydaktyczne
9.	Systemy dydaktyczne
10.	Osiągnięcia i niepowodzenia szkolne

Źródło: Opracowane na podstawie Stanisław Głowacki, *Praktyczny pedagog. Podstawy dydaktyki ogólnej*

Skrótowo przywołana charakterystyka dydaktyki przydatna jest w określeniu przedmiotu badania autoewaluacyjnego. Przedstawione obszary zainteresowań dydaktyki ogólnej, to obszary nierozzerwalnie związane z pracą nauczyciela. Aby poprawić skuteczność i efektywność pracy własnej nauczyciela koniecznym jest zaplanowanie działań, ich samoocena określana mianem autoewaluacji.

Zarządzanie procesem dydaktycznym jest obowiązkiem każdego nauczyciela, dlatego początek autoewaluacji stanowi ustalenie tj. wskazanie tych z zagadnień z procesu dydaktycznego, które w ocenie nauczyciela wymagają szczególnej jego obserwacji, analizy i oceny.

Zagadnienie to przybiera na znaczeniu ze względu na potrzebę synchronizacji działań edukacyjnych z potrzebami rynków pracy i kształtowanymi przez nie preferencjami kompetencyjnymi pracowników. Przemiany społeczne, ekonomiczne i gospodarcze sprawiają, że współczesny nauczyciel w permanentny sposób musi poddawać je obserwacji, analizie i ocenie, by adekwatnie do zmienności trendów reagować na nie zmianami w prowadzonych przez siebie procesach dydaktycznych.

Brak wątpliwości wobec skuteczności swojej pracy powinien budzić niepokój każdego nauczyciela. Szczególnie w tak niecodziennych okolicznościach, jakim jest czas pandemii Covid - 19. problematyka zagadnień poddawanych przez nauczyciela autoewaluacji musi znajdować się w obszarze zainteresowań zmianami, to stanowi gwarancję praktycznego jej wymiaru.

3. Badanie w działaniu (Action research)

Prowadzenie przez nauczyciela badań na użytek poprawy jakości realizowanych działań własnych w procesie dydaktycznym jest konieczne i nierozdzielnie związane ze zmianami na rynku pracy. Konkurencyjność, potrzeba kształtowania nowych kompetencji wskazują na konieczność zmian w sposobie kształcenia młodego pokolenia. Sposobie, który ułatwi im start w życiu zawodowym. Nauczyciele nieustannie muszą diagnozować zmiany oraz modyfikować i dostosowywać realizowane programy nauczania.

Przykładem nieoczekiwanych zmian w sposobach nauczania okazał się okres pandemii Covid – 19. W zaistniałej sytuacji konieczne było wdrożenie nauczania zdalnego. Zrealizowany w tym czasie proces dydaktyczny wymaga analizy, oceny i refleksji. Wychodząc naprzeciw potrzebie dokonania badania przez nauczycieli, autorka opracowania rekomenduje przeprowadzenie autoewaluacji metodą *Action research* stanowiącą badanie w działaniu, prowadzone jest przez nauczyciela w celu doskonalenia swojej pracy, a w konsekwencji pracy szkoły. Ma praktyczny, kontekstowy charakter i nie wymaga wyrafinowanej i skrupulatnej metodologii naukowej. W tym kontekście autorka rekomenduje dokonanie autoewaluacji procesu dydaktycznego.

Henryk Mizerek opisuje metodę jako: „*Badania w działaniu ang. action research (...) podejmowane są na terenie bardzo wielu instytucji obejmujących cały szereg dziedzin działalności praktycznej. W edukacji odnoszą się one do problemów organizacyjnego rozwoju szkoły, programów nauczania, procesów nauczania i wychowania w klasie szkolnej, udziału rodziców w życiu szkoły, programów innowacyjnych itp. (...) Badania w działaniu nie mają jednorodnego charakteru intelektualnego. Koncepcja ta nawiązuje do różnorodnych tradycji filozoficznych, teoretycznych i metodologicznych. (...) W badaniach w działaniu – jak podkreśla J. Elliott – chodzi nie tyle o >>naukowe testowanie prawdy<<, co raczej o >>dostarczenie praktycznych opinii w konkretnych sytuacjach<<. Mają one pomagać ludziom w bardziej inteligentnym i sprawnym działaniu.*”

Wybór obszaru badania autoewaluacyjnego, określenie celu, ustalenie pytań, stanowiących obszar dociekań badawczych, przyjęcie kryteriów analizy danych, wybór metod i narzędzi badawczych wynikają z potrzeb nauczyciela. To jego świadoma decyzja wpływa na zakres, złożoność i przebieg badania, na określenie źródeł danych pierwotnych i wybór metody ich analizy. W konsekwencji wyprowadzone wnioski z badania wesprą decyzje nauczyciela o zakresie dalszych działań.

Dane do badania mogą być pozyskiwane w każdym momencie: począwszy od chwili rozpoczęcia nowego roku szkolnego jako podsumowanie poprzedniego; przed każdą lekcją, w jej trakcie, gdy wprowadzane jest jakieś nowe zagadnienie lub jako podsumowanie zajęć; podczas wdrażania nowej metody pracy albo po zakończeniu tego procesu lub w każdej innej sytuacji, w dowolnym czasie, jeśli przeprowadzenie badania będzie miało dla nauczyciela sens poznawczy.

Projektowanie autoewaluacji metodą *action research* zaleca się z uwzględnieniem pięciu etapów:

Etap 1. Wybór przedmiotu autoewaluacji

W tym etapie należy dokonać wyboru jednego z dziesięciu obszarów wymienionych w tabeli nr 2.

Ważne jest jednocześnie dokonanie uzasadnienia wyboru, gdyż ono odzwierciedla niepokoje nauczyciela. Należy postawić zasadnicze pytanie: *co w wybranym obszarze wymaga poprawy?*

Inne przykładowe pytania, które mogą wystąpić w roli pytania zasadniczego to:

1. *Co udało mi się osiągnąć w tym roku szkolnym?*

2. *Co osiągnęli moi uczniowie?*

3. *Jak praca zdalna wpłynęła na realizację podstawy programowej?*

4. *Jak uczniowie odbierają kształcenie na odległość?*

5. *Jakie metody pracy zdalnej sprawdziły się najlepiej?*

6. *Co chcę poprawić w mojej pracy z uczniami?*

7. *Nad jakimi zagadnieniami/problemami chcę pracować, aby lepiej wspierać moich uczniów w procesie uczenia się?*

8. *Jakie kwestie są dla mnie priorytetowe?*

Lista pytań jest otwarta, a zaproponowane pytania, mają charakter inspirujący dla nauczycieli / dyrektorów zainteresowanych kształcącą ich autoewaluacją.

Działania zawsze odbywa się w ograniczonych uwarunkowaniach możliwości ich realizacji, dlatego zakres rekonstrukcji procesu dydaktycznego należy sklasyfikować w kategorii zależne ode mnie i ode mnie niezależne.

W kolejnych etapach przygotowania projektu autoewaluacji należy uwzględnić tylko te zagadnienia, na które nauczyciel ma wpływ, **i które są możliwe do zmiany** w wyniku jego wyboru i aktywności - czyli takie, które pozwalają na zaplanowanie realnych działań, mających na celu udoskonalenie procesu dydaktycznego.

Etap 2. Sformułowanie celu autoewaluacji.

Wybór obszaru zainteresowań nauczyciela nie jest jednoznaczny z ustaleniem celu badania. W obrębie wybranego obszaru istnieje wiele zagadnień, które mogą budzić niepokój nauczyciela, dlatego trzeba określić cel autoewaluacji. Sformułowanie celu badania jest kluczowym, naczelnym i bezwarunkowym wymaganiem, działanie bez celu nie znajduje uzasadnienia. Stawiany cel musi być określony w sposób jednoznacznie interpretowany.

W ustaleniu celu pomocne będą przykładowe pytania:

1. *Czego (jakich zmian/rezultatów) oczekuję w tym obszarze?*

2. *Jakie czynniki przeszkodziły mi w osiągnięciu tych zmian obecnie i w przeszłości?*

3. *Kogo dotyczy to zagadnienie? Kogo dotyczy zmiana, którą chcę osiągnąć?*

Przedstawione pytania nie wyczerpują listy pytań możliwych, ale w sposób dostateczny ukierunkowują sposób koniecznego dla autoewaluacji myślenia.

Etap 3. Ustalenie pytań badawczych

Sformułowanie celu pozwala na ustalenie pytań badawczych. Rola pytań w badaniu jest fundamentalna dla jego wyników, wniosków i decyzji, które mają wspierać. Istotne jest ustalenie, jakich danych i jakich źródeł danych potrzebujemy do osiągnięcia celu.

Pomocne mogą być przykładowe pytania:

1. *Czego muszę się dowiedzieć, żeby osiągnąć swój cel?*

2. *Jakie pytania powinnam zadać, aby ustalić przyczyny braków (dysfunkcji) czegoś?*

3. *Jakich informacji, jakich danych potrzebuję, aby osiągnąć swój cel?*

Przedstawione pytania nie wyczerpują wszystkich możliwości, gdyż one zależą od dociekliwości samego badacza. (Metoda *action research* pozwala na zadawanie dodatkowych pytań na bieżąco, jeśli zachodzi taka potrzeba).

Etap 4. Kryteria analizy danych

Wybór kryterium analizy danych określa kontekst badania. Wybór kryteriów przesądza, o tym pod jakim kątem będzie przebiegać analiza pozyskanych danych.

Przykładowe kryteria analizy danych:

- a) adekwatność działań do potrzeb,
- b) zgodność z planem,
- c) spójność działań,
- d) skuteczność,
- e) efektywność,
- f) rzetelność,
- g) przydatność, inne

Podane przykładowe kryteria nie wyczerpują listy możliwych kryteriów, ich zadaniem jest zainspirowanie nauczyciela dokonującego autoewaluacji do wyboru pryzmatu analizy pozyskanych informacji.

Etap 5. Dobór źródeł danych i ustalenie metod badawczych

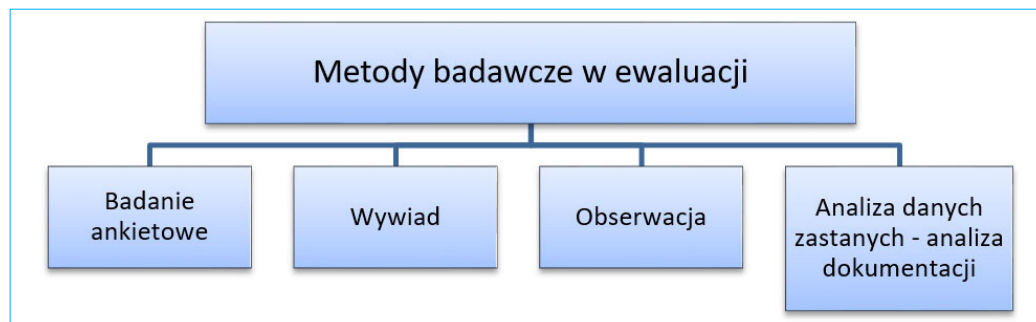
Dobór źródeł i metod badawczych jest zależny od sformułowanego celu badania.

Aby ułatwić sobie dobór źródeł i metod badawczych należy postawić pytanie, np.: *W jaki sposób i skąd będę pozyskiwać informacje?*

Źródłem informacji mogą być uczniowie, dziecko, grupa uczniów o określonej specyfice, ich rodzice, inni nauczyciele lub przedstawiciele środowisk związanych ze szkołą, mogą to być także dokumenty związane z przebiegiem procesu dydaktycznego w szkole (plany pracy dydaktycznej, dzienniki lekcyjne, scenariusze zajęć, zeszyty uczniowskie).

Istnieje wiele metod pozyskiwania danych i informacji, literatura przedmiotu wskazuje metody badawcze w ewaluacji przedstawione na rysunku 1.

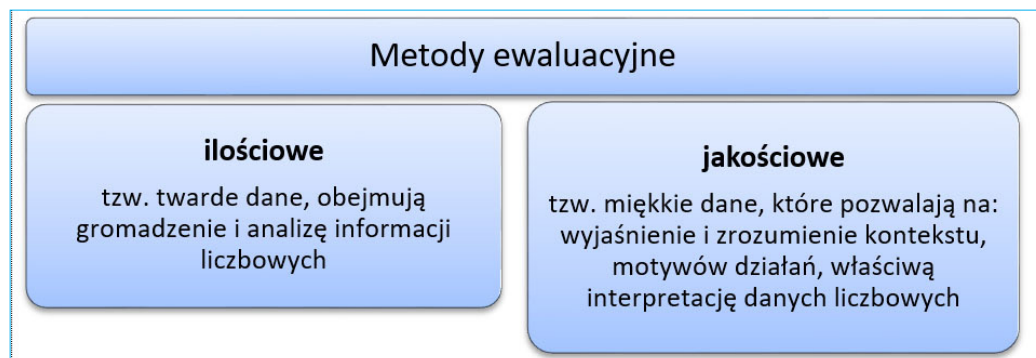
Rysunek 1. Metody badawcze w ewaluacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Ewaluacja Po-
radnik dla pracowników administracji publicznej, Warszawa 2012

Podział metod ewaluacyjnych ze względu na to jakich dostarczają informacji przedstawia rysunek 2.

Rysunek 2. Podział metod ewaluacyjnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Ewaluacja Po-
radnik dla pracowników administracji publicznej, Warszawa 2012.

W przypadku realizacji autoewaluacji metodą badania w działaniu dopuszcza się zastosowanie alternatywnych tzw. miękkich metod ewaluacyjnych.

Konkludując, dotychczasowe rozważania realizacja przedstawionych powyżej pięciu etapów postępowania ewaluacyjnego ma stworzyć podstawy do wnioskowania, a Tabela nr 3 zestawia przedmiotowe etapy w logicznym uporządkowaniu.

Tabela nr 3. Projektowanie autoewaluacji metodą *action research*

Projektowanie autoewaluacji metodą <i>action research</i>	Projekt autoewaluacji w zakresie wybranym przez nauczyciela
1. Przedmiot badania	
2. Cel badania	
3. Pytania badawcze	
4. Kryteria analizy danych	
5. Dobór źródeł i metod badawczych	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Tołwińska – Królikowska, Autoewaluacja w szkole, Warszawa, 2010.

4. Rekomendowane metody autoewaluacji

Badanie metodą *action research* nie wymaga sformalizowanej metodologii. Realizując autoewaluację procesu dydaktycznego warto wykorzystać alternatywne metody ewaluacji. Są to tzw. miękkie metody, które można zastosować podczas zajęć lekcyjnych. Dzięki nim uczniowie mogą wyrazić swoją opinię dotyczącą postępu zajęć, procesu uczenia się, zastosowanych form i metod pracy, ich skuteczności, wyników nauczania, własnych przeżyć, zaangażowania w trakcie trwania zajęć lub krótko po ich zakończeniu.

Autorka, na podstawie wieloletnich doświadczeń w prowadzeniu badań ewaluacyjnych i autoewaluacyjnych w szkole, rekomenduje alternatywne metody autoewaluacji sprawdzone przez siebie metody jako skuteczne i atrakcyjne dla uczniów,

Do metod tych należą : *Metaplan, Książka Raportowa i Kartka z Pamiętnika, Fotoocena, Diamentowy Ranking, Poker Kryterialny, Koło Rozwoju, Termometr, Tarcza Strzelnicza, Prędkościomierz, Kostki Niebieska i Czerwona, Światła Drogo-we, Zdania Niedokończone, Linia Czasu.*

3.1. Metoda pod nazwą „Metaplan”

Jest znanym sposobem prowadzenia dyskusji dydaktycznej. Jego istota sprowadza się na tworzeniu, podczas rozmowy, plakatu o nazwie Metaplan.

Rysunek 3. Plakat Metaplanu wg F. Szolskiego

Wpisujemy problem, który ma być przedmiotem badania ewaluacyjnego

Jak jest?

Jak powinno być?

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

WNIOSKI

Źródło: Opracowanie własne

Nauczyciel stawia pytanie i prosi uczniów, żeby spróbowali na nie odpowiedzieć. Uczniowie piszą odpowiedzi na karteczkach, a następnie porządkują je według przyjętych kryteriów. Pogrupowane odpowiedzi to obszary zagadnień, które mogą być przedmiotem badania ewaluacyjnego. Kolejnym etapem jest przygotowanie plakatu mataplanu według Franciszka Szloskiego przedstawia go rysunek 3.

Końcowy etap pracy to analiza problemu i ustalenie wniosków do dalszych działań. Wspólna praca nauczyciela/i uczniów, rodziców pomaga w określeniu odpowiedzialności za realizację przyszłych zamierzeń.

3.2. Metoda pod nazwą „Książka Raportowa” i „Kartka z Pamiętnika”

Metoda ta polega na zapisywaniu wydarzeń w dzienniku (książce raportowej) przez pewien, wcześniej określony czas, np. tydzień, miesiąc, itp.

Minęło sporo czasu od konieczności wdrożenia nauki zdalnej i wszyscy zdążyli się już oswoić z nowymi metodami pracy. Dobrze byłoby poznać opinię uczniów i ich rodziców na ten temat i dzięki temu pozyskać informacje o wdrażanych metodach pracy.

Można poprosić uczniów o to, żeby codzienne przez np. 1 miesiąc, zapisywali w książce raportowej informacje dotyczące naszego przedmiotu i zastosowanych przez nas metod. Pomocne mogą okazać się pytania, np.:

- *Co ułatwia naukę? / Co przeszkadza w nauce?*
- *Co sprawiło Ci trudność podczas samodzielnego rozwiązywania zadań?*
- *Jakie treści z tego tematu chciałbyś powtórzyć?*
- *Czy sposób komunikowania się Ci odpowiada?*

Są to przykładowe pytania, lista pytań jest otwarta i zależy od potrzeb i zainteresowań nauczyciela.

Można też poprosić uczniów, żeby opisali w formie kartki z pamiętnika swoje odczucia, wrażenia po nauce przedmiotu w poprzednim roku szkolnym:

„Nauka zdalna dziś i moje wspomnienia z poprzedniego roku szkolnego”

Należy uwzględnić to, że:

- uczniowie prześlą mam osobiste przemyślenia. Pamiętajmy o szacunku i dyskrekcji,
- informacje, które zbieramy mają nam pomóc w dokonaniu zmiany, aby ulepszyć nasze działania. Nie dążymy do otrzymywania laurek.

Dzięki zastosowaniu tej metody można pozyskać wiele cennych informacji dotyczących organizacji procesu dydaktycznego, wykorzystanych metod oraz ich efektywności i skuteczności.

3.3. Metoda pod nazwą „Fotoocena”

Fotoocena polega na utrwaleniu za pomocą aparatu fotograficznego jakiegoś elementu procesu dydaktycznego.

Można poprosić uczniów o zrobienie np. pięciu zdjęć:

- tematów, zadań/ćwiczeń, które chcieliby powtórzyć bądź utrwalić podczas realizacji zagadnień w nowym roku szkolnym,
- tematów, zagadnień, zadań/ćwiczeń, których nauczyli się najlepiej.

Przesłane zdjęcia można umieścić na wirtualnej tablicy. Pogrupowane zdjęcia dostarczą wiedzy na temat skuteczności i efektywności nauczania w poprzednim roku. Informacje, co uczniowie umieją najlepiej, a co wymaga powtórzenia wskażą mocne i słabe strony procesu uczenia. Będą też gotowym materiałem do przygotowania powtórek w zakresie wiedzy i umiejętności z różnych działów tematycznych. Przesłane zdjęcia można też wykorzystać do przygotowania prezentacji dla uczniów. Omówić je i powtórzyć zagadnienia, które uczniowie wskazali, dzięki temu wyrównamy różnice programowe.

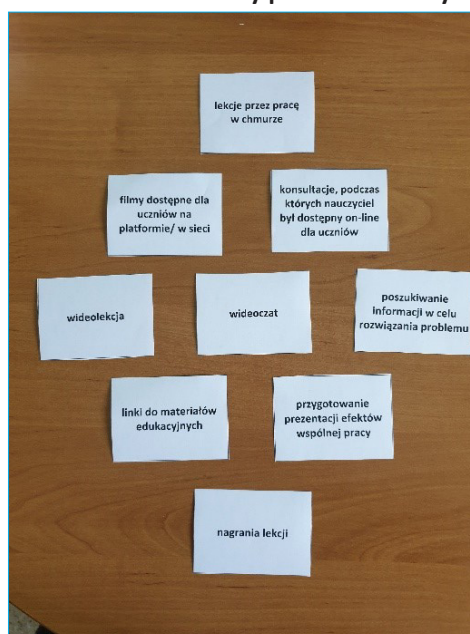

3.4. Metoda pod nazwą „Diamentowy Ranking”

W uporządkowaniu zagadnień do powtórzenia na zajęciach oraz nadaniu im wartości pomoże Diamentowy Ranking. Jest to metoda aktywizująca, którą z powodzeniem można zastosować na zajęciach dydaktycznych lub wychowawczych.

Podczas badania autoewaluacyjnego wspólnie z uczniami należy określić lub wybrać po dokonanej fotoocenie dziewięciu najistotniejszych zagadnień, nad którymi trzeba jeszcze popracować w nowym roku szkolnym. Następnie można poprosić uczniów, żeby je wpisali w diamentowy ranking, stosując kryterium od najtrudniejszych do najłatwiejszych lub od najważniejszych do najmniej ważnych, zaczynając od góry. Rysunek 4. przedstawia przykład zastosowania metody.

Rysunek 4. Przykład zastosowania metody pn. Diamentowy Ranking.

Źródło: opracowanie własne.

Dzięki zastosowaniu metody pn. Diamentowy Ranking uczniowie uczą się określania priorytetów, wartościowania działań i treści, a nauczyciel otrzyma porcję wiedzy, którą może wykorzystać przy planowaniu lub modyfikowaniu działań edukacyjnych.

3.5. Metoda pod nazwą „Poker Kryterialny”

Podobnie jak diamentowy ranking, metoda ta pomaga w uporządkowaniu zagadnień, nadaniu im wartości.

Informacje lub zagadnienia, które uczniowie mają uporządkować można ustalić samemu lub zebrać od uczniów, dzięki zastosowaniu burzy mózgów lub innej metody. Informacje są zapisywane, a następnie uczniowie je hierarchizują, stosując kryteria ważności od pierwszorzędowych do trzeciorzędowych. Ważne, żeby uczniowie podjęli wspólną decyzję, dyskutując i przekonując do swoich argumentów. Schemat metody przedstawia rysunek 5.

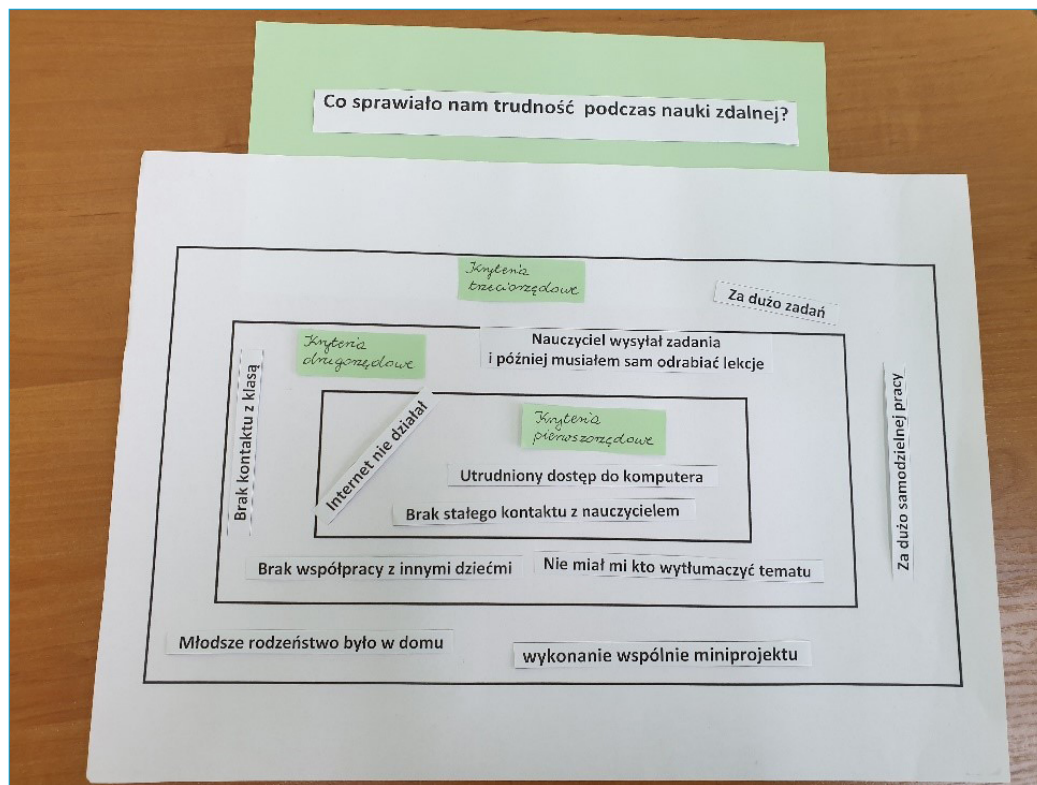
Zastosowanie metody uatrakcylnia przyswajanie wiedzy, uczy odpowiedzialności w procesie uczenia się, dyskusowania i argumentowania.

3.6. Metoda pod nazwą „Koło Rozwoju”

Koło Rozwoju pozwala na dokonanie przez uczniów samooceny w określonych i ważnych obszarach, może dotyczyć wiedzy, umiejętności, realizowanych treści.

Uczniowie wpisują w koło podane przez nauczyciela obszary (mogą to być działy programowe lub umiejętności wynikające z realizacji wymagań zapisanych w podstawie programowej) i dokonują ich oceny w skali od 1 do 10, zaczynając od

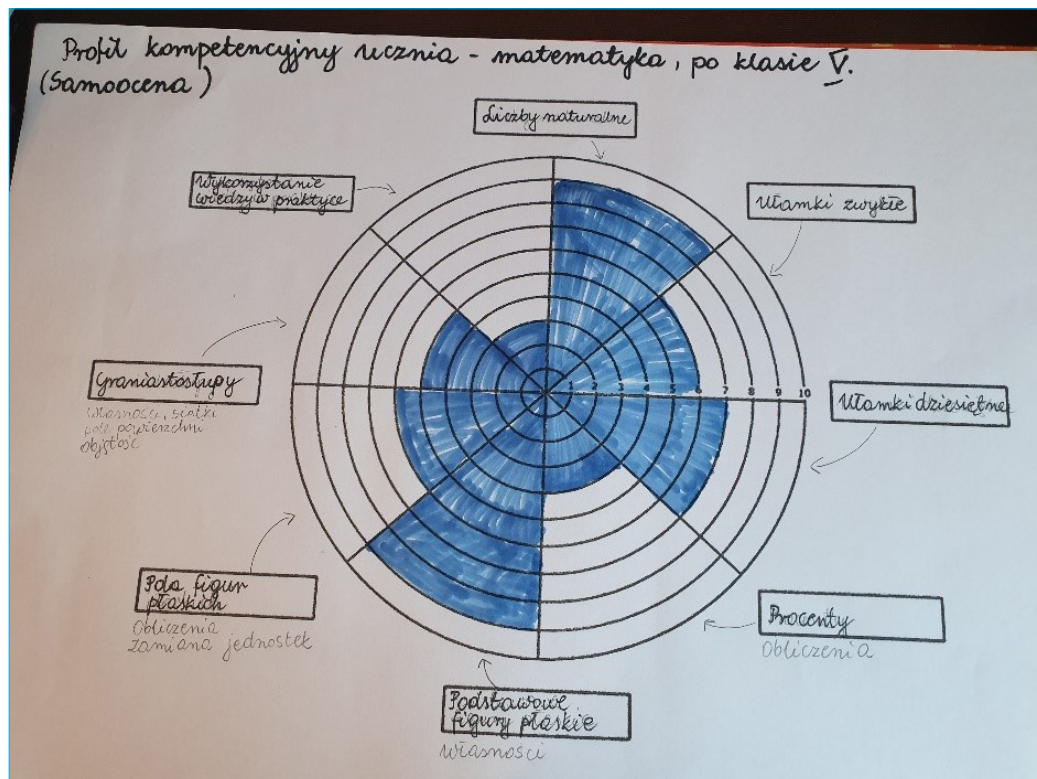
Rysunek 5. Przykład zastosowania metody pn. Poker Kryterialny.

Źródło: opracowanie własne.

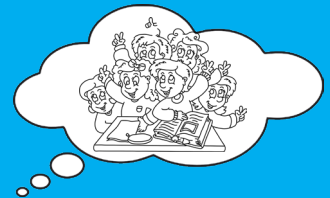
środką punkt zero. Zamalowując odpowiednią część koła określają poziom swoich kompetencji. Rysunek 6. przedstawia przykład zastosowania opisanej metody.

Rysunek 6. Przykład zastosowania metody pn. Koło Rozwoju.

Źródło: opracowanie własne.

Metodę Koła Rozwoju można wykorzystać prosząc uczniów o indywidualną samoocenę, np. na początku roku szkolnego i wrócić do niej po jego zakończeniu. Uczeń w ten sposób może zobaczyć swój rozwój. Nauczyciel samoocenę

ucznia może zestawić ze swoimi obserwacjami i pomóc mu w jego rozwoju. Metoda pozwala na indywidualne podejście do każdego ucznia, jego potrzeb i możliwości.

3.7. Metoda pod nazwą „Termometr”

Dzięki tej metodzie możemy „zmierzyć” temperaturę odczuć, emocji. Narysowany termometr warto zawiesić na drzwiach lub ścianie i poprosić każdego ucznia o zaznaczenie swoich inicjałów na skali tak, by najlepiej ilustrowały jego odczucia.

Warto także poprosić uczniów o zaznaczenie na termometrze odpowiedzi na pytanie dotyczące przebiegu zajęć, np.:

- W jakim stopniu zrozumiałas/eś lekcję?
- W jakim stopniu nowa zastosowana metoda pomaga w samodzielnej pracy?
- W jakim stopniu zaproponowana strona internetowa pomogła w zrozumieniu tematu?
-

Uczniowie mogą się wypowiedzieć, a nauczyciel w prosty i szybki sposób dokonuje oceny jakiegoś elementu swojej pracy.

3.8. Metoda pod nazwą „Tarcza Strzelnicza”

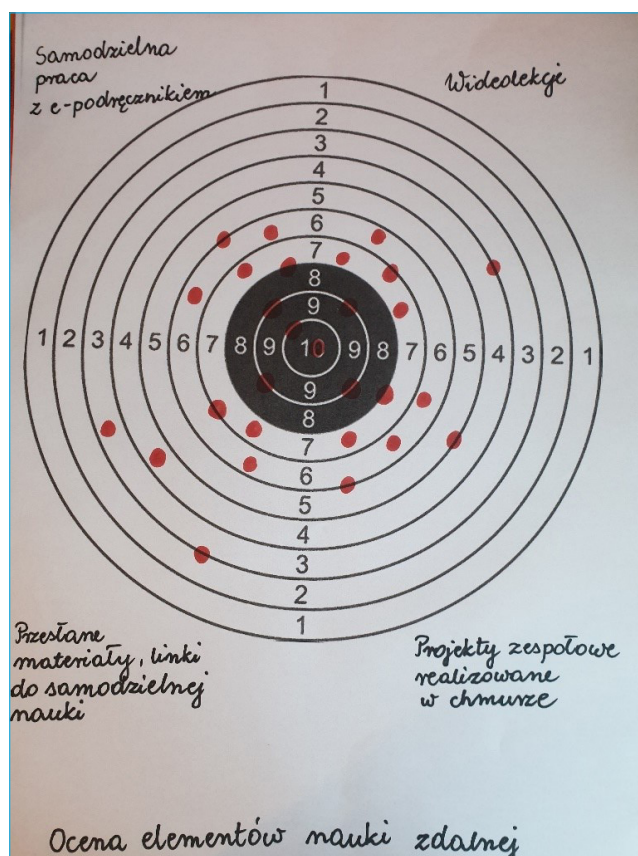
Na tarczy strzelniczej uczniowie zaznaczają np.:

- stopień zrozumienia tematu,
- stopień samodzielności w rozwiązywaniu zadań,
- stopień umiejętności posługiwania się programem komputerowym,

Tarczę umieszcza się w widocznym miejscu, na drzwiach lub na ścianie sali, gdzie odbywały się zajęcia. Każdy z uczniów, opuszczając klasę, zaznacza swoje „strzały”. Koło można podzielić na części, w których oceniać można różne aspekty pracy, np. przydatność, atrakcyjność, stopień trudności itp.

Przykład zastosowania metody ilustruje rysunek 7.

Rysunek 7. Przykład zastosowania metody pn. Tarcza Strzelnicza.

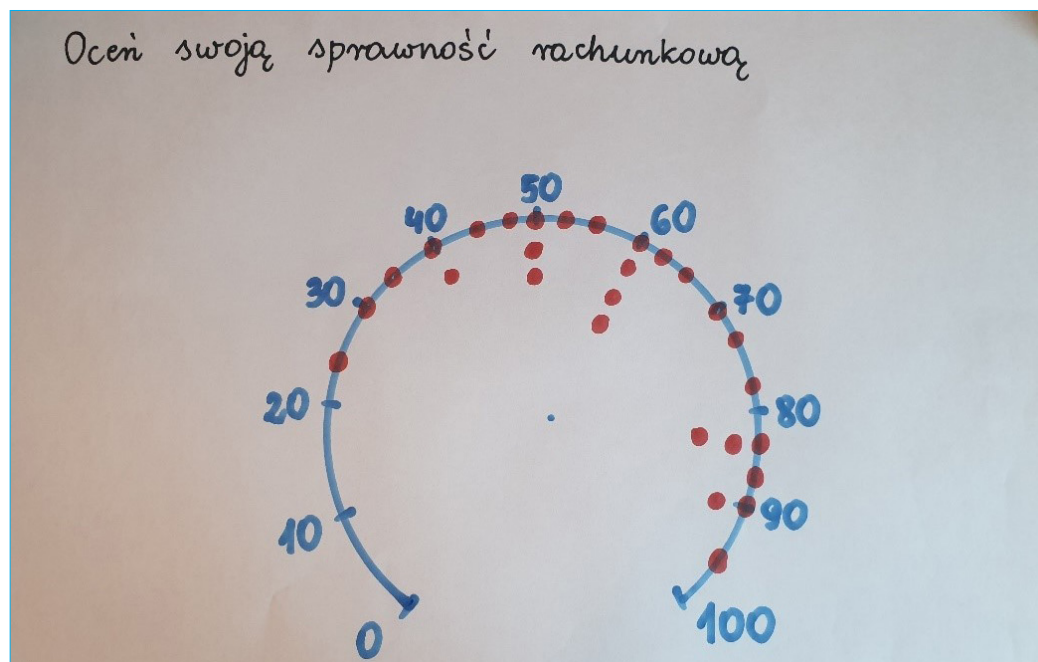
Z doświadczenia własnego autorki wiadomo, że uczniowie lubią być pytani o odczucia, wtedy czują się współodpowiedzialni za proces uczenia i uczenia się.

3.9. Metoda pod nazwą „Prędkościomierz”

Jest to kolejna metoda, która pozwala na szybkie pozyskanie informacji, pomaga wyrazić opinię na temat rytmu, tempa, dynamiki danych zajęć. Metoda nawiązuje do znanego urządzenia, jakim jest prędkościomierz.

Na prędkościomierzu zawieszonym na tablicy, drzwiach, ścianie uczniowie zaznaczają kropką swoje wrażenia, odczucia po zajęciach, jak na rysunku 8.

Rysunek 8. Przykład zastosowania metody pn. Prędkościomierz

Źródło: opracowanie własne

3.10. Metoda pod nazwą „Kostka Niebieska i Czerwona”

Na ścianach sześciennego klocka należy zapisać pytania lub przyklejamy karteczki z pytaniami, tak jak na rysunku 9.

Rysunek 9. Przykład zastosowania metody pn. Kostka Niebieska i Czerwona.

Źródło: opracowanie własne.

Wybrany uczeń, rzucając kostką losuje pytanie na dobry początek lub na podsumowanie. Wszyscy uczniowie po kolei udzielają krótkiej odpowiedzi.

Kostka Niebieska – na dobry początek

Przykładowe pytania na ściankach kostki, rzut kostką po podaniu tematu lekcji:

1. *Co cię zainteresowało w tym temacie?*
2. *Jak wytłumaczysz innemu uczniowi, dlaczego ten temat jest ważny?*
3. *O czym, twoim zdaniem, będzie ta lekcja?*
4. *Jakie masz pytania związane z tym tematem?*
5. *Co już wiesz na ten temat?*
6. *Zadaj pytanie.*

Kostka Czerwona – podsumowanie

Pytania na ściankach kostki:

1. *Czego jeszcze chcesz się dowiedzieć na ten temat?*
2. *Jak, twoim zdaniem, najlepiej nauczyć kogoś tego tematu?*
3. *Co z tego tematu jest dla ciebie ważne?*
4. *Jak zastosujesz ten temat w życiu?*
5. *Co z tego tematu powinniśmy zapamiętać?*
6. *Zadaj pytanie.*

Zaproponowane pytania dotyczą prowadzonych zajęć. Jednak odpowiednie pytania mogą stanowić podsumowanie całorocznych działań edukacyjnych.

3.11. Metoda pod nawą „Technika Świeł Drogowych”

Trzy karteczki w kolorach: zielonym, żółtym i czerwonym są znane wszystkim, którzy wdrazali ocenianie kształtujące lub jego elementy.

Uczniowie wystawiają odpowiedni kolor w celu samooceny i poinformowania nauczyciela:

- czerwony – *nic nie rozumiem, proszę o pomoc.*
- żółty – *mam pewne wątpliwości,*
- zielony – *daję sobie świetnie radę, wszystko rozumiem,*

3.12. Metoda pod nazwą „Zdania Niedokończone”

Polega na kończeniu zdań przez uczniów:

Np.:

- *Najbardziej podobało mi się...*
- *Nauczyłam/em się...*
- *Znalazłam/em odpowiedź na...*
- *Najbardziej zaskoczyło mnie...*
- *Zapamiętam...*
- *Odkryłam/em, że...*
- *Dowiedziałam/em się, że...*
- *Zaciekawiło mnie...*

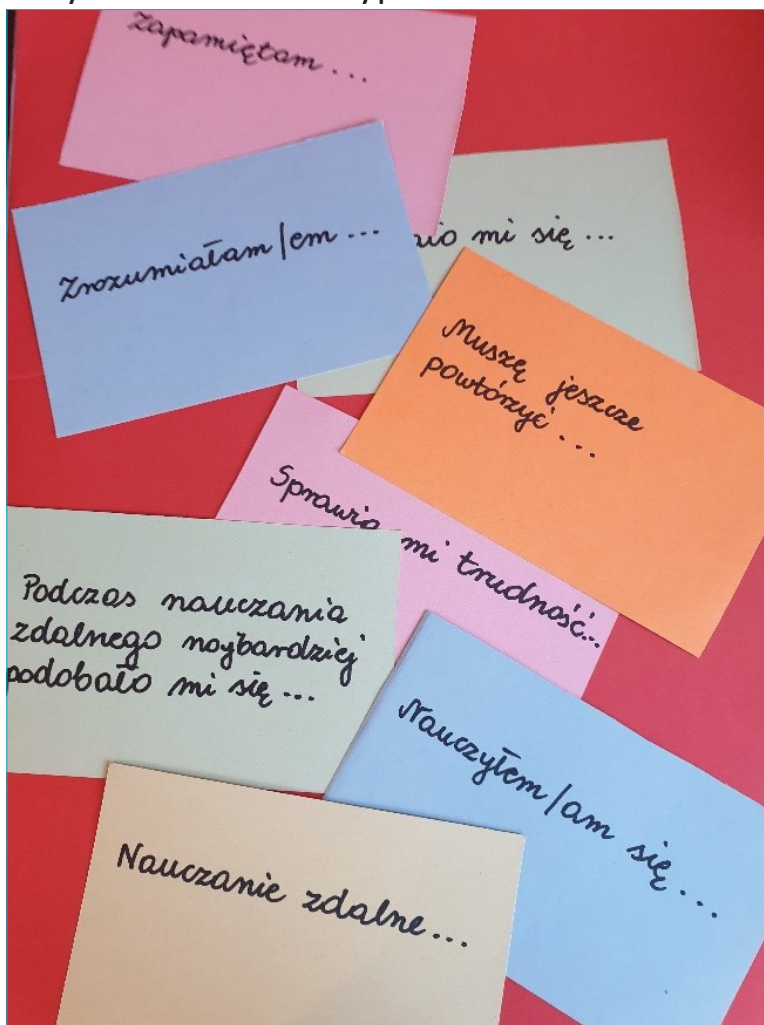
Można także przygotować fiszki z gotowymi przykładami zdań niedokończonych lub poprosić, żeby uczniowie je opracowali, jak na rysunku 10.

Zdania niedokończone świetnie podsumowują zajęcia, dodatkowo świadomość, że na koniec lekcji trzeba coś powiedzieć, motywuje uczniów do uważnego udziału w zajęciach. W czasie zajęć prowadzonych zdalnie, uczniowie mogą dokończyć zdanie dokonując wpisu na czacie lub forum.

13. Metoda pod nazwą „Linia Czasu”

Na linii czasu zaznacza się najważniejsze wydarzenia. Można poprosić uczniów o wpisanie zagadnień realizowanych na lekcjach w kolejności chronologicznej. Metoda bardzo dobrze się sprawdza jako podsumowanie zrealizowanego działu lub całorocznej pracy. Chcąc ją wykorzystać w planowanej autoewaluacji, warto

Rysunek 10. Przykład zastosowania metody pn. Zdania Niedokończone.

Źródło: opracowanie własne.

poprosić uczniów o retrospekcję i zapisanie na osi informacji o tym, czego się nauczyli w poprzednim roku szkolnym w zakresie wybranego działu programowego lub w kontekście całego roku szkolnego.

Podsumowanie:

Alternatywne metody ewaluacyjnych odnoszą się do oceny realizowanych na bieżąco działań. Prowadząc autoewaluację metodą *action research* w nadchodzącym roku szkolnym warto odnosić się do zdarzeń, zagadnień, metod stosowanych w poprzednim roku szkolnym. Pamiętać należy, że w autoewaluacji najważniejszy jest cel, odpowiedni dobór pytań i wybór metod. Korzystając z metody *badanie w działaniu* nie trzeba formalizować zapisów, jednak warto o nich pamiętać i wracać do nich co jakiś czas.

Autoewaluacja procesu dydaktycznego może dostarczyć wielu interesujących i cennych informacji, na temat przebiegu procesu dydaktycznego, skuteczności i efektywności nauczania, zastosowanych metod. Potrzebne informacje można uzyskać bezpośrednio od uczniów i ich rodziców, ale też innych nauczycieli. Warto wykorzystać alternatywne metody ewaluacji (opisane wcześniej), ale gdyby ktoś chciał przeprowadzić tradycyjną ankietę, może do tego celu wykorzystać narzędzia elektroniczne i przygotować kwestionariusz za pomocą formularza Google albo Forms (jeśli pracuje w środowisku Office 365). Można również pokusić się o przeprowadzenie wywiadu. Wszystko zależy od tego, jaka informacja jest potrzebna i jak bardzo ma być szczegółowa.

Procesowi zbierania i analizowania informacji muszą przez cały czas towarzyszyć pytania: *Jaki był cel zebrania tych informacji? Czy jest już ich wystarczająca ilość, żeby w oparciu o sformułowane wnioski zaplanować zmianę i dodatkowe*

działania poprawiające efektywność, skuteczność naszej pracy? Proces kształcenia powinien być ciągle doskonalony, modyfikowany, dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów.

Wiele ważnych informacji wynika z **analizy dokumentacji przebiegu procesu dydaktycznego**, tzw. analizy danych zastanych. Analizę dokumentacji przebiegu procesu nauczania należy dokonać w oparciu o podstawę programową kształcenia ogólnego - plan pracy dydaktycznej (plan wynikowy) oraz dziennik lekcyjny. Analizując dokumentację trzeba zastanowić się, w jakim stopniu zostały zrealizowane zapisy zawarte w planie pracy dydaktycznej. Można posłużyć się pytaniami:

- Czy zrealizowano wszystkie zaplanowane treści?
- Czy wszystkie tematy zrealizowano z należytą starannością?
- Które zagadnienia wymagają powtórzeń?
- Czy liczba zrealizowanych godzin była wystarczająca? Jeśli ich zabrakło, to ile lub dlaczego?

Lista pytań nie wyczerpuje możliwości, a jedynie pokazuje przykładowe kierunki analizy dokumentacji procesu dydaktycznego.

W załącznikach udostępniam tabele, przydatne w analizach przebiegu procesu dydaktycznego:

- 1) [godzinowa realizacja podstawy programowej – plik Excel \[pobierz\]](#),
- 2) [realizacja treści programowych na podstawie wymagań szczegółowych zawartych w podstawie programowej – plik Word \[pobierz\]](#).

5. Bibliografia

- 1) S. Głowacki, *Praktyczny pedagog. Podstawy dydaktyki ogólnej* <https://wyszukiwarka.efs.men.gov.pl/product/materialy-dla-studentow/attachment/11> [on-line ostatni dostęp 13.07.2020]
- 2) L. Zarzecki, *Wybrane problemy dydaktyki ogólnej*, Jelenia Góra 2008 https://www.dbc.wroc.pl/Content/2510/PDF/Wybrane_problemy_dydaktyki_ogolnej.pdf [on-line ostatni dostęp 14.07.2020]
- 3) M. Szymańska, M. Ciechowska, K. Pieróg, S. Gołąb, *Wybrane przykłady badania w działaniu w praktyce pedagogicznej*, Kraków 2018 https://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl/sites/wydawnictwo/files/publikacje_pdf/badania_w_dzialaniu_w_praktyce_pedagogicznej_online.pdf [on-line ostatni dostęp 13.07.2020]
- 4) *Słownik pojęć* (red.) H. Mizerka <https://www.npseo.pl/action/dictionary/make/view/item/12/> [on-line ostatni dostęp 13.07.2020]
- 5) *Autoewaluacja w szkole*, (red.) E. Tołwińska – Królikowska, Warszawa 2010
- 6) Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Ewaluacja Poradnik dla pracowników administracji publicznej https://www.ewaluacja.gov.pl/media/11102/Poradnik_ewaluacji.pdf [on-line ostatni dostęp 13.07.2020]
- 7) Rau, E. Ziętkiewicz, *Jak aktywizować uczniów*, Poznań 2000
- 8) E. Szedzianis, Z. Sendeka, R. Nych, P. Kamińska, *Nieeksperymentalne metody aktywizujące* <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=15654> [on-line ostatni dostęp 13.07.2020]
- 9) *Jak się rozwijać?* <https://jaksierozwijac.wordpress.com/2016/06/21/kolo-kompetencji-jako-narzedzie-do-rozwoju-kompetencji/> [on-line ostatni dostęp 13.07.2020]
- 10) K. Rau, E. Ziętkiewicz, *Jak aktywizować uczniów*, Poznań 2000

6. Wykaz tabel i rysunków

1. Tabela 1. Przedmiot badań dydaktyki wg Władysława Zaczynskiego

2. Tabela 2. Zakres dydaktyki ogólnej/ obszary autoewaluacji
3. Tabela 3. Projektowanie autoewaluacji metodą *action research*
4. Rysunek 1. Metody badawcze w ewaluacji
5. Rysunek 2. Podział metod badawczych w ewaluacji
6. Rysunek 3. Plakatu Metaplanu według Franciszka Szloskiego
7. Rysunek 4. Przykład zastosowania metody pn. Diamentowy Ranking
8. Rysunek 5. Przykład zastosowania metody pn. Poker Kryterialny
9. Rysunek 6. Przykład zastosowania metody pn. Koło Rozwoju
10. Rysunek 7. Przykład zastosowania metody pn. Tarcza Strzelnicza
11. Rysunek 8. Przykład zastosowania metody pn. Prędkościomierz
12. Rysunek 9. Przykład zastosowania metody pn. Kostka Niebieska i Czerwona
13. Rysunek 10. Przykład zastosowania metody pn. Zdania Niedokończone

Zapraszam do udziału w konsultacjach:

Małgorzata Bieńkowska, nauczyciel konsultant

DODN we Wrocławiu Filia w Jeleniej Górze

Tel.: +48 508 690 969; e-mail: malgorzata.bienkowska@dodn.dolnyslask.pl

Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu

Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Dolnośląskiego, akredytowaną przez Kuratorium Oświaty we Wrocławiu. Posiada siedzibę główną we Wrocławiu oraz Filie w trzech lokalizacjach: w Jeleniej Górze, Legnicy i Wałbrzychu obejmując zasięgiem całe województwo dolnośląskie.

Zajmuje się organizacją i prowadzeniem różnorodnych form doskonalenia kadry kierowniczej szkół i placówek oświatowych oraz nauczycieli. Proponuje realizację programów wsparcia szkół w ich projakościowym rozwoju. Jest organizatorem wydarzeń edukacyjnych o charakterze lokalnym, regionalnym i międzynarodowym. W ramach statutowych zadań prowadzi działalność promocyjno-wydawniczą oraz konsultacje dla nauczycieli. Współpracuje z szeroko pojętym środowiskiem edukacyjnym - instytucjami działającymi na rzecz oświaty, wyższymi uczelniami, pracodawcami.

Zapraszamy dyrektorów szkół i placówek oraz nauczycieli do skorzystania z naszej oferty szkoleniowej. Proponujemy formy tradycyjne i prowadzone zdalnie. Różnorodna problematyka szkoleń zapewni Państwu podnoszenie kompetencji zawodowych w różnych obszarach, również związanych z realizacją kierunków polityki oświatowej państwa i województwa dolnośląskiego. Zapraszamy na stronę dodn.dolnyslask.pl/oferta/

Działamy skutecznie i profesjonalnie. Realizujemy różnorodne formy szkolenia: warsztaty, rady szkoleniowe, seminaria, konferencje i inne wydarzenia edukacyjne

Oferta szkoleń jest różnorodna, z uwzględnieniem zgłoszonych przez Państwa potrzeb. Realizujemy projekty edukacyjne: „Lekcja: Enter”, „Kompetencje 4.0” (polsko-czeski), „Groß und Klein gemeinsam - Duzi i Mali razem. Transgraniczna współpraca dla wspierania edukacji przedszkolnej w zakresie kultury i języka sąsiada (polsko-niemiecki)

Dedykujemy Państwu serię wydawniczą „Skrypty belfra” i „Skrypty metodyczne”

Nie pozostajemy obojętni na bieżące problemy nauczycieli - nasi konsultanci i doradcy metodyczni prowadzą konsultacje indywidualne, w tym on-line

Umożliwiamy szkołom i placówkom uzyskać
Certyfikat Szkoły Wspierającej Uzdolnienia i Certyfikat Szkoły Promującej Zdrowie.
Jesteśmy realizatorami wielu prestiżowych konkursów: zDolny Ślązak,
Konkurs Wiedzy o Rosji „Białe Noce”, „Gruzja - fascynująca podróż”.

**Zachęcamy do uczestnictwa
w naszych spotkaniach w formule:
Wtorki i Czwartki w DODN - Klub Dyskusyjny Belfra**